

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA PRIMERJALNO KNJIŽEVNOST IN LITERARNO
TEORIJO

INES ŠESTAN

Tolstojev odnos do ženske skozi roman *Vojna in mir*

Diplomsko delo

Ljubljana, 2019

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA PRIMERJALNO KNJIŽEVNOST IN LITERARNO
TEORIJO

INES ŠESTAN

Tolstojev odnos do ženske skozi roman *Vojna in mir*

Diplomsko delo

Mentor: red. prof. dr. Tomislav Virk

Univerzitetni študijski program prve
stopnje: Primerjalna književnost in
literarna teorija

Ljubljana, 2019

Kazalo

IZVLEČEK.....	4
1 UVOD.....	6
2 ŽENSKESKOZI ZGODOVINO	7
2.1 Spor o spolih	7
2.2 Ženske in zakon	8
2.3 Vloga ženske v času Napoleona	8
2.4 Feminizem v 19. stoletju.....	9
2.5 Pogled na ženske v Rusiji v 19. stoletju	9
2.5.1 Izobrazba.....	10
3 ŠTUDIJE ŽENSKIH PODOB	11
4 TOLSTOJEV ODNOS DO ŽENSK.....	12
4.1 Otroštvo	12
4.1.1 Materinski kompleks.....	12
4.2 Sofja Behrs.....	13
4.3 Sovraštvo do spolne ljubezni	14
5 PREGLED GLAVNIH ŽENSKIH LIKOV V ROMANU	15
5.1 Nataša Rostova	15
5.1.1 Sprememba po poroki	15
5.2 Lisa Bolkonska	16
5.3. Helena Kuragina	16
5.4 Marja Bolkonska.....	16
5.5 Sonja Rostova	17
6 PRIMERJAVA LIKOV V ROMANU IN ŽENSK V TOLSTOJEVEM ŽIVLJENJU	18
6.1 Tolstojev pogled na poročeno žensko.....	18
6.2 Nataša in Sofja.....	19
6.3 Tolstojev odnos do poroke.....	19
6.4 Smrt Tolstojeve matere	20
6.4.1 Lisina smrt	20
6.4.2 Andrejeva smrt.....	21
7 SKLEP	23
8 VIRI IN LITERATURA	24

IZVLEČEK

V diplomskem delu se ukvarjam s predstavitvijo ženskih likov v romanu *Vojna in mir* ruskega avtorja Leva Nikolajeviča Tolstoja, pri čemer se osredotočam na vzporednice, preko katerih se osebe v delu povezujejo z avtorjevim osebnim življenjem. V diplomski nalogi opišem evropski spor o spolih, konkretnije se posvetim socialni vlogi žensk v Rusiji v času nastajanja romana, to pa primerjam z opisi literarnih likov v obravnavanem Tolstojevem delu. Ob podrobni analizi ugotavljam, da je imel Tolstoj na žensko vprašanje dokaj razdvojene poglede. Po eni strani je bil – tako kot predvidevam v tezi – močan nasprotnik ženske emancipacije, a se v romanu pogosto pojavljajo naklonjena in razumevajoča čustva do ženskih likov. Od idej takratnega časa delno odstopa, občasno je pri njem mogoče zaznati celo prve zametke feminizma.

Ključne besede: Vojna in mir, Lev Nikolajevič Tolstoj, ženske, feminizem

ABSTRACT

Tolstoy's depiction of women in *War and Peace*

The thesis addresses the dimensions of female literary characters in *War and Peace*, one of the Leo Tolstoy's best-known novels. It mainly focuses on drawing possible parallels between the Tolstoy's literary characters and his personal life. The first part of the thesis brings about the description of disputes related to gender roles throughout the history as well as the depiction of the role of women in Russian society. What follows is a detailed analysis of Tolstoy's attitude towards women that can be noticed in *War and Peace* as well. One can claim that Tolstoy was torn between opposing the process of female emancipation and supporting the idea of women being well-situated and satisfied with their lives. The reflection of the author's personal perspectives can be noted in his female literary characters' behaviour and decisions.

Key words: War and Peace, Leo Tolstoy, the role of women, feminism

ZAHVALA

Rada bi se zahvalila red. prof. dr. Tomislavu Virku za strokovno vodenje, svetovanje in potrpežljivost pri nastajanju diplomskega dela. Iskrena hvala tudi staršem, ki me sprejemajo takšno, kot sem, in verjamejo vame ob vseh mojih vzponih in padcih. Hvala tudi prijateljicam, ki ste z mano doživele veliko in me vedno razumele.

1 UVOD

Lev Nikolajevič Tolstoj v romanu *Vojna in mir* realistično slika tako podobe strahotnih vojnih bitk kot tudi podobe družinskega ozračja in odraščajočih otrok, bralcem pa predstavi tudi zlaganost krogov visoke družbe. Čeprav je *Vojna in mir* v prvi vrsti zgodovinski roman, avtor grozljiv vojni čas prepleta z usodami posameznikov in z njihovimi mirnimi življenji v podeželskih dvorcih.

Diplomsko delo v svoje središče postavi odnos do žensk Leva Nikolajeviča Tolstoja v romanu *Vojna in mir*. V prvem delu naloge na kratko predstavim spor o spolih, ki se je vlekel skozi vso evropsko zgodovino. Primerjam odnos do žensk v delih avtorjev in avtoric tistega časa in se bolj posvetim načinu predstavljanja ženskih likov v literaturi. Podrobneje opišem žensko socialno vlogo v času Napoleona in feministične perspektive prikazovanja ženskih likov v leposlovju. Najbolj se posvetim pogledu na ženske v Rusiji v 19. stoletju. V drugem delu diplomske naloge nadaljujem s predstavitvijo Tolstojevega odnosa do žensk v njegovem osebnem življenju; tako poskušam poiskati razlog za njegovo sovraštvo do ljubezni in spolnosti ter ugotavljam, zakaj je zanj značilen tako zapleten odnos do poroke. Največjo pozornost namenim iskanju vzporednic, preko katerih se njegovo osebno življenje povezuje s predstavitvijo likov v romanu. V nadaljevanju pozornost posvetim tudi ljubezenskim odnosom med glavnimi osebami in avtorjevemu prikazovanju likov – osredotočim se predvsem na Natašo Rostovo, ki je povezana s Tolstojevo ženo, in na princeso Liso Bolkonsko, katere smrt močno spominja na smrt avtorjeve matere. S pomočjo literarne kritike poskušam razložiti njegove opise oseb in odgovoriti na vprašanje, zakaj je imel na ženske tako izkrivljen pogled.

Teza diplomske naloge se je oblikovala po nekaj naključno prebranih odlomkih drugih Tolstojevih del iz obdobja, ko je nastal roman *Vojna in mir*, in po prebranih odlomkih iz dnevnikov Tolstojeve mladosti in prvih let po poroki, v katerih močno kritizira ženske ter jih opisuje kot nujno zlo. Moja predpostavka je, da je Tolstoj ženske like v romanu zasnoval na podlagi resničnih oseb v svojem življenju, in jih opisoval kot inferiorne moškim. Njihovo družbeno vlogo je omejil le na vloge žene, matere, in gospodinje, in jih tako popolnoma razvrednotil ter v nekaterih delih romana celo poniževal.

2 ŽENSKE SKOZI ZGODOVINO

2.1 Spor o spolih

Skozi evropsko zgodovino je bilo veliko prerekanj o razumevanju odnosov med ženskami in moškimi. Začetki spora segajo še v srednji vek, nasprotja so se širila pod vplivom humanizma ter trajala vse do razsvetljenstva. Moški avtorji so pisali tako negativna besedila o ženskah (zmerjanje, mizoginija) kot tudi pozitivna (hvalnice, obramba), medtem ko so bili zapisi izpod peres ženskih avtoric večinoma pozitivni (Bock 11).

V srednjem veku so na vprašanje »Kaj je ženska?« odgovarjali z dolgo vrsto pregreh, kot so »sovražnica prijateljstva, nujno zlo, naravna skušnjava, grožnja domu, razveseljiva nesreča, narava zla« (12). Takšnega mnenja niso bili vsi; v pridigah, ki so bile namenjene tudi ženskam in so jim bile dostopne, so občasno kritizirali tudi moške grehe. Pridigarji so se občasno celo odzvali na pritožbe osramočenih žensk. Od 12. stoletja naprej se je v južni Franciji pričevala razvijati nova oblika pesništva – ljubezenska trubadurska lirika. Moški so sanjarili o oddaljeni in nedotaknjeni dami. Skozi poznejšo zgodovino je bilo ustvarjenih več del na temo spora med moškimi in ženskami, eno izmed pomembnejših je bilo napisano v Nemčiji po letu 1596. Spis z naslovom *Disputatio nova* (Nova razprava) je na vprašanje »Ali so ženske ljudje ali ne?« odgovarjal nikalno. Delo je izšlo v več jezikih in je bilo do 18. stoletja večkrat prepisano in citirano. Zbujalo je tako ogorčenje kot tudi strinjanje. *Roman o roži* je bil najbolj brano delo francoskega srednjega veka. Jasno je razglašal, da so

»/.../ ženske nestanovitne in lahkomiselne, zlagane in spletkarske, pretkane in zvijačne, zlobne in nezasitne, nezveste in ljubosumne; so brez kančka slabe vesti, moškim le vlečejo denar iz žepa, sploh pa je ljubezen namenjena /.../ zgolj zadovoljitvi moških nagonov (Bock 22).

Zgodnja humanistka Christine de Pizan je bila prva, ki je povzdignila glas proti moškim besedam. Uprla se je tudi kritiki v *Romanu o roži*, njen ugovor je povzel veliko tožb takratnih žensk. Posebej nizkotne so se ji zdele grobe besede, s katerimi so opisovali moške in ženske genitalije. V svojem delu iz leta 1405 *Knjiga o Mestu dam* je ženskam svetovala, naj zbežijo pred grešno in nespametno ljubeznijo, v katero jih zapeljujejo moški, saj račun na koncu vedno plačajo ženske (Bock 21–23).

2.2 Ženske in zakon

Velik del spora o spolih je bila razprava o zakonu in spolnosti, ki jo je tudi obravnavala Christine de Pizan. Zavračala je trditve, da popolna ljubezen ne vključuje spolnosti, sploh pa ne promiskuitete. Pav tako je zanikala trditve, da ženske uživajo v posilstvu in nasprotovala je tradicionalnemu sramotenju zakonske zveze iz ust moških. Slednji so namreč pogosto trdili, da je zakon zaradi žensk nevzdržen, saj so vir vsega zla. De Pizan je bila mnenja, da je veliko žensk v zakonu nesrečnih, saj njihovi možje grdo ravnajo z njimi. V 11. in 12. stoletju je zakon namreč je pomenil sklenitev miru med dvema družinama in sporazum, pri čemer je bila ženska instrument sloge. Cerkev je sicer takrat vztrajala, da morata tako mož kot žena prostovoljno vstopiti v zakon, a v praksi se ta zakon ni povsem uveljavil; ženski molk je namreč veljal za pritrditev. Takrat so se ženske poročale zelo mlade, povprečno s trinajstimi leti, poročale pa so se s precej starejšimi moškimi. Poročene ženske so veliko časa preživele med nosečnostmi in porodi, povprečno sta le dva od treh otrok preživela svoje starše, ena od sedmih mater pa je pri porodu umrla (Bock 32–33).

2.3 Vloga ženske v času Napoleona

Napoleon o ženskem državljanstvu ni imel pozitivnega mnenja, novi zakoni so le moškimi državljanom jamčili pravico do lastnine. Ustvaril je nov civilni zakonik, *Code Napoleon*, po katerem so se v veliki meri zgledovali tudi v Rusiji po letu 1815. Zakonik je razglasil oblast moža kot konstitutivni princip družine. Mož je tako odločal o kraju življenja, žena je bila primorana prevzeti njegovo državljanstvo. Vse premoženje je bilo pod nadzorom moža, z njim žena ni mogla samostojno razpolagati. Brez njegovega dovoljenja ni smela sprejemati nikakršnih pravno veljavnih odločitev. Ženska prešuštva so bila hudo kaznovana, možka pa skorajda nikoli ali pa zelo milo. Napoleonov zakon je tako potegnil črto med dvema vrstama zasebnosti, in sicer med moškimi zasebnimi posli in žensko zasebnostjo v družini. Ženska ni veljala za nikakršno partnerko, mož je bil v vseh pogledih gospodar in imetnik očetovske oblasti nad otroki (Bock 103–106).

2.4 Feminizem v 19. stoletju

Ko so ženske v 19. stoletju opisovale svoj položaj, so utemeljitev zanj iskale na začetku zgodovine ženskega gibanja. Sklicevale so se na Christine de Pizan in na francoske salone 19. stoletja. Avtorice in avtorji so si bili edini, da gre začetke in vzroke za to novo družbeno gibanje iskati v preobratu človeškega duha. Problem, ki so ga v začetku stoletja imenovali »žensko vprašanje«, je bil le moderna različica vprašanja iz leta 1596, ki se je glasilo »Ali so ženske ljudje?«. Položaj žensk so prikazovali deloma negativno, deloma pa so nanj gledali kot na zgodbo o uspehu. Pojem feminizem so skovali v Franciji; pojavil se je sicer šele v spisu iz leta 1901, a njegov pomen so poznali že prej. Govorili so o pravici žensk, da same opredelijo svoj položaj v družbi. V razmišljanjih žensk iz 19. stoletja je razvidno, da so se zavedale, da je žensko vprašanje sicer prastaro, a ga zaznamujejo spremembe v sedanjosti. Avtorice tega časa so se odzivale na druga gibanja; tako so se stari in novi načini govorjenja o spolih tu in tam soočali ter se deloma premešali (Bock 123–135).

2.5 Pogled na ženske v Rusiji v 19. stoletju

Ker so ženske iz romana *Vojna in mir*, obravnavane v nadaljevanju diplomskega dela, večinoma aristokratske krvi, se bom pri opisovanju emancipacije žensk posvetila le višjim družbenim slojem. Politika takratnega časa je pooblašala moške, da so prevzeli kontrolo nad življenjem, lastnino in premoženjem žensk po poroki. Ženskam tako ni bilo dovoljeno niti potovati brez družbe moškega sorodnika, kar je močno omejilo njihove možnosti za delo, izobrazbo in izkušnje, ki bi jih lahko pridobile (Whiting 22). V povezavi z vlogo ženske v družbi je Rusija v tem času odsevala ideologije zahodnega sveta. Ženske dejavnosti si bile ozko vezane na poroko in nosečnost, vse svoje življenje so morale posvetiti skrbi za družino. Prepovedano jim je bilo delati izven doma. Moški so inteligenco smatrali kot moško značilnost, kar je bilo za ženske neprimerno. Kljub temu je mlajša in bolj napredna generacija ruskih intelektualcev verjela, da bi morale biti ženske emancipirane in nagibali so se k temu, da bi jim bilo dovoljeno več svobode v povezavi z zakonom in njihovo vlogo v družbi.

Pisatelji različnih žanrov in zvrsti so raziskovali vprašanje spola; ukvarjali so se predvsem s poročenimi in zaljubljenimi ženskami ter z ženskami kot z ženami in materami. Njihov prostor v družbi je bil na novo obravnavan. Med najbolj vplivne pisatelje dobe je sodil Lev Tolstoj, ki je imel pomembno mesto tako v ruski kulturi kot širše v svetu. V svojih delih se je

posvečal tudi ženskemu vprašanju. Njegovo stališče v zvezi z njim je izzvalo veliko debat med kritiki, te pa so se pojavljale predvsem zaradi Tolstojevih izrazito razdvojenih pogledov na temo. Čeprav je bil močan nasprotnik ženske emancipacije, je jasno, da se v njegovih delih porajajo razumevajoča in naklonjena čustva do ženskih likov, ki jim življenje ni bilo najbolj naklonjeno (Whiting 2). Problem emancipacije žensk se je pojavil v času, ko se je ruska družba soočala z resnimi moralnimi vprašanji na vseh ravneh družbe. Žensko vprašanje tako v obravnavani dobi vsekakor ni bilo v središču pozornosti, ampak je bilo le del večjega obsega problemov, ki so se pojavljali v 19. stoletju. Možnosti načenjanja vprašanj o čemerkoli so bile takrat velike, saj je takratni vladar Aleksander uvedel nov režim. Njegova šibka cenzura je odprla veliko možnosti za pogovore o problemih, ki so se začeli pojavljati v politiki, literaturi in v umetnosti.

2.5.1 Izobrazba

Dekleta so do osmega ali devetega leta starosti običajno poučevali doma, kjer so jih imeli starši lahko na očeh. Po tej prvi fazi izobrazbe je bilo poučevanje osredotočeno le na učenje opravljanja gospodinjskih opravil, na spoznavanje dolžnosti ženske in na privabljanje dobrega moža. Višje izobrazbe za ženske v Rusiji ni bilo do leta 1870. Leta 1764 je Katarina Velika sicer ustanovila višjo šolo za izobrazbo žensk, a je ta kmalu postala le šola za neveste. Kljub temu da je bila na začetku ustanovljena za izobrazbo o kulturi Evrope, je hitro postalo jasno, da ruska družba meni, da je nespametno zapravljati denar in sredstva za izobrazbo žensk na področjih, ki zanje niso primerna. Mesto ženske je bilo po njihovem mnenju doma in edine teme, o katerih bi jih morali poučevati, so bile njihove dolžnosti do moža (Whitting 24).

3 ŠTUDIJE ŽENSKIH PODOB

Leta 1927 je na ameriških kolidžih izšel zbornik esejev z naslovom *Images of Women in Fiction: Feminist Perspectives*. Večinoma se je ukvarjal s preučevanjem ženskih stereotipov pri moških pisateljih. V delu so feministične literarne študije predstavljene kot nekaj, kar se ukvarja z ozaveščanjem posameznikov na takšen način, da navezuje književnost na osebno življenje bralca. V okviru zbornika so tako preučevani pisatelji iz 19. in 20. stoletja, ki so deležni ostre kritike zaradi ustvarjanja neresničnih ženskih likov. Moi pravi, da »[...] proučevanje ženskih podob v leposlovju pomeni proučevanje napačnih ženskih podob v leposlovju izpod peresa obeh spolov« (56). V delu je resničnost predstavljena kot eden izmed najvišjih ciljev književnosti, neka višja resnica, ki jo morajo predstavljati vse oblike leposlovja. Delo v prvo vrsto postavlja opazko, da pisatelji ves čas izbirajo prvine, ki jih želijo uporabiti v svojem tekstu, mi pa moramo pozabiti, da umetnikovo selektivno ustvarjalnost merimo ob resničnem življenju. Zbornik torej predpostavlja, da delo umetnikov omejuje le njihovo dožemanje resničnega sveta. Njihovo pisanje tako velja le za reprodukcijo zunanje resničnosti, kar nam omogoča avtorja kritizirati na ravni ideje, da je ustvaril nepravilen model resničnosti (Moi, 54–58). Zahteva po realizmu trči ob zahtevo po upodabljanju ženskih vzornic v delih. Cheri Register je v svojem eseju iz leta 1975 povzela zahtevo, da morajo literarna dela ženskam zagotavljati vzornice in jim dajati pozitiven občutek ženstvene identitete. Njene ideje pa trčijo ob zahtevo po avtentičnosti; večina žensk tistega časa je bila namreč šibkih in neimpresivnih. Moi dodaja, da bralke sicer res potrebujejo vzornice, s katerimi se bojo lahko poistovetile, a likov ne smemo idealizirati onkraj verjetnosti, saj je zahteva po avtentičnosti postavljena na prvo mesto (Moi 59).

4 TOLSTOJEV ODNOS DO ŽENSK

4.1 Otroštvo

Če želimo zares razumeti Tolstojev zapleten odnos do ljubezni in žensk, ki se kaže tudi v njegovih literarnih delih, moramo razumeti, da je bilo njegovo življenje zaznamovano s težkimi preizkušnjami. Bil je drugi otrok izmed petih, rojen v aristokratsko družino. Njegova mati je bila izredno izobražena ženska, umrla pa je še preden je Tolstoj dopolnil dve leti. Nekaj let pozneje je umrl še njegov oče in tega Tolstoj ni nikoli zares prebolel. Zgodnja izguba staršev in življenje brez njune ljubezni je zagotovo močno vplivalo na njegov razvoj ter njegovo ustvarjanje. Po njuni smrti so skrb zanj in za njegove brate in sestre zaupali daljni sorodnici Tatjani Jorgolski. Njeno ljubeče varstvo je Tolstoj popisal tudi v romanu, saj je sorodnico predstavil kot nežno in ljubeznivo Sonjo Rostovo (Lavrin, *Tolstoj* 8).

4.1.1 Materinski kompleks

Janko Lavrin piše, da se moramo za razumevanje Tolstojevega sovraštva do žensk in spolnosti vrniti na začetek njegovega življenja, in sicer k izgubi matere in k njegovemu 'materinskemu kompleksu'. Lavrin meni, da je njegova želja po ljubezni in skupni duši, ki jo tako skriva za sovraštvom, le prikrito hrepenenje po materi. Kot vsi ljudje, ki niso nikoli živeli z njo in niso bili neposredno deležni materine ljubezni, jo je tudi Tolstoj nagonsko iskal celo življenje. To ga je prevzelo in prav zaradi tega se je težko zaljubil v primerne ženske zanj. V vseh ženskah je iskal idealizirano mater in to je tudi razlog za njegovo sovraštvo do spolne ljubezni. Kakršnakoli spolnost bi namreč oskrnila ta ideal matere; ženske, ki jih je iskal, niso smele imeti nič skupnega s spolnostjo. Spolnost je povsem zavračal, kar ga je velikokrat privedlo do nenadnih silnih izbruhov spolnosti, ki jim je vedno sledil val kesanja in še hujšega sovraštva. Ko je odrasel, se njegovo razumevanje žensk in hkrati samega sebe ni izboljšalo. Lavrin piše, da že njegovi zgodnji dnevniški zapisi pričajo o tem, da je sicer sanjal o popolni ženi in družinskem življenju, a spolno ga je privlačila zdaj žena, zdaj samica. Na dekletih je v svojih mladih letih ves čas iskal napake. Sam je s tem prikrival dejstvo, da je zaradi svoje nepriljubljenosti dokaj sramežljiv. Janko Lavrin citira Tolstojev zgodnji dnevnik iz Kazanske dobe, kjer je lepo vidno njegovo mišljenje o ženskah:

Postavil si bom novo pravilo: Smatraj žensko družbo za neizogibno zlo družabnega življenja in se je izogibaj, kolikor moreš. Kdo neki nas uči sladostrastja, mehkužnosti, vsakršne lahkomišelnosti in še raznih drugih grehov, če ne ženske? Kdo je odgovoren za to, da izgubljam prirojena čustva, kakršna so pogum, trdnost, previdnost, pravičnost in tako dalje, če ne ženske? (Lavrín, *Psihokritične študije* 314).

Za razumevanje Tolstoja je pomembna tudi Aksinja, nepismena tlačanka, v katero je bil zaljubljen in imel z njo razmerje. Lavrin meni, da se je zaradi izgube matere njegovo hrepenenje razraslo kar v hrepenenje po materi zemlji. Tako ni čudno, da je našel soglasje pri ženski, ki je bila del te narave. Zadovoljevala ga je tako fizično kot psihično, a takrat je srečal Sofjo Andrejevno, primerno žensko za poroko, in njegovo razmerje z Aksinjo se je končalo (Lavrín, *Psihokritične študije* 315–316).

4.2 Sofja Behrs

Tolstoj se je pri štiriindvajsetih letih poročil s Sofjo Behrs, eno izmed treh hčerk prijatelja, zdravnika Andreja Behrsa. Janko Lavrin v svoji knjigi *Tolstoj - življenje in delo* zapiše, da je to storil kljub svojemu kroničnemu studu do ljubezni do žensk, citira pa tudi dva zapisa iz njegovega dnevnika iz leta 1862:

Nikoli si ne bi mislil da je mogoče biti tako zaljubljen, kot sem zdaj zaljubljen jaz. / Kaj pa, če je to samo želja po ljubezni in ne resnična ljubezen? (Lavrín, *Tolstoj* 72).

Celo v času, ko se je vneto potegoval za roko dekleta in kazal željo po poroki, je Tolstoja vseeno mučil dvom, za katerega je bila morda kriva Aksinja, ki je takrat še ni čisto pozabil. Ob poroki je bila Sofja še neizkušeno osemnajstletno dekle; tako velika in hitra sprememba v življenju zagotovo ni bila preprosta, a sprejela jo je pogumno. Odlično je vodila veliko posestvo, gostila pomembne goste z vsega sveta in hkrati prepisovala moževa obširna dela, ki jih je pisal v tistih letih. Njuno življenje je bilo na začetku srečno, a skozi čas sta se oddaljila drug od drugega, saj sta imela preveč različne poglede na svet. Tolstojev odnos do religije se je v tistih letih močno spremenil, kar ju je še bolj ločilo. Privlačila sta se le fizično, Tolstoj je večino časa preživel zaprt v svoji sobi, kjer je pisal, Sofja pa je vzgajala otroke in vodila gospodinjstvo. Ker se je tako odmikal od nje, je postala ljubosumna in posesivna, prebirala je njegove dnevnike, manipulirala z njim in celo poskušala narediti samomor. Tolstoj je bil do

nje strog in v prvih letih zakona sta se velikokrat sporekla. Lavrin citira njen dnevnik iz časa po poroki:

Rad me trpinči in spravlja v jok, ker mi ne zaupa. Nagonsko ga jezi, da naj bi bila jaz dosegla srečo tako lahko, brez premišljanja, brez prejšnjega trpljenja. Polagoma se bom umaknila vase in mu bom zastrupljala življenje ... Gotovo, ni srečen, ko me vidi jokati in ko mi daje vedeti, da v najinem razmerju nekaj ni v redu in da bova prej ali slej duhovno hodila po različnih poteh (Lavrin, *Tolstoj* 76).

Kljub vsemu je bila Sofja dobra žena, s svojim novim položajem se je hitro sprijaznila. Tolstojevo osebnost je jemala kot celoto, ni poskušala spregledati njegovih napak, hkrati pa je pri njemu ljubila to, kar je bilo vredno ljubiti. Težkim časom po sklenitvi zakona je sledilo kar nekaj dobrih in mirnih let. Tudi pozneje, ko se je cel svet obračal k njenemu domu v Jasni Poljani in so ga vsi častili ne le kot pisatelja, ampak tudi kot preroka, ga kljub občudovanju nikoli ni postavljala na piedestal. Pomagala mu je pri upravljanju s posestvom in zgledno prepisovala njegova dela, a vedno je ostajala zvesta sama sebi in obdržala je svojo voljo (Lavrin, *Tolstoj* 76).

4.3 Sovraštvo do spolne ljubezni

Tolstoj o sovraštvu do spolnosti govori tudi v epilogu *Keutzerjeve sonate*, napisanem leta 1890. Pridiga o tem, da bi mož in žena morala celo v zakonu iz moralnih razlogov živeti le kot brat in sestra, saj s spolnim združevanjem skrunita svoj zakon. Tolstoj je ostro napadal spolnost, a kljub svojim letom se je z njo še vedno moral boriti in je do nje imel dvojno stališče. Lavrin piše o tem, da je Tolstoj Gorkemu priznal, da meni, "[...] da je čistost za zdravo dekle nekaj nenavadnega" (Lavrin, *Tolstoj* 109).

Tolstoj svoje močne spolne narave nikoli ni mogel povsem zatreti. Bil je spolno zelo živ človek in s puritanstvom je to zastonj poskušal potlačiti. Moralno se je obsojal, saj izbruhov spolnosti kljub resnim prizadevanjem ni mogel zatreti. Ljubitelj življenja in asket v njem sta se ves čas bojevala. Sofja je tako morala prenašati spolne izbruhe moža in pa njegova kesanja ter moralne odzive, ki so jim sledili. Čudila se je prepadu med izbruhi strasti in asketstvom, saj ni spoznala, da je to le neuspešen boj proti njegovim mesenim skušnjavam (Lavrin, *Tolstoj* 110).

5 PREGLED GLAVNIH ŽENSKIH LIKOV V ROMANU

5.1 Nataša Rostova

Ko pomislimo na ženske literarne like iz Tolstojevih leposlovnih del, nam poleg Ane Karenine na misel najprej pride Nataša Rostova, ena izmed glavnih oseb romana. Bila naj bi avtorjev najljubši lik v literarnem delu in tudi nasploh. Njen karakter je avtor zasnoval na podlagi dveh resničnih oseb – Tatjane, mlajše sestre svoje žene, in pa Sofje.

Natašin lik še danes ostaja eden izmed najbolj realistično predstavljenih v svetovni literaturi. Spoznamo jo dokaj na začetku romana kot trinajstletno dekle, zaljubljeno v prijatelja svojega brata, ki teka po hiši in se igra s punčkami. Skozi delo spremljamo njen razvoj vse od veselega otroštva do resne in umirjene odraslosti. Predstavlja upodobitev razigrane vitalnosti in zmožnosti brezskrbnega uživanja življenja. Je spontana in z lahkoto očara vsakega, ki jo spozna, že od mladih let naprej. Kljub svojim čarom, ki se jih tudi sama zaveda, se bralcu nikoli ne zdi važna ali samovšečna, prav tako pa ob branju ne dobimo občutka, da bi se z moškimi okrog sebe spogledovala zaradi želje po njihovi pozornosti. Zaljubi se v Andreja Bolkonskega in pristane na poroko z njim. Zaradi svoje preprostosti Nataša na trenutke lahko postane naivna. Ko je v operi predstavljena Anatolu Kuraginu, hitro podleže njegovim šarmom. Vanj se močno zagleda in je pripravljena pobegniti z njim. Kljub posegom Sonje in Pierra, ki Anatola odpeljeta stran od nje, Andrej zaradi Natašine nezvestosti razdre zaroko in jo zapusti. Po več letih ga spet sreča in ljubezen si izpovesta le nekaj trenutkov pred njegovo smrtjo. Nataša se na koncu romana poroči s svojim otroškim prijateljem Pierrom in v epilogu jo Tolstoj opiše kot popolnoma drugačno osebo.

5.1.1 Sprememba po poroki

Duhovni razvoj Nataše Rostove skozi roman sicer ni tako močan kot Pierrov, a se vseeno po poroki z njim Nataša korenito spremeni, postane modrejša in je tako v tem pogledu duhovno enaka možu. V epilogu ju spoznamo kot moža in ženo. Poročita se leta 1813 in v naslednjih sedmih letih mu Nataša rodi tri hčerke in sina. Spremeni se v vsega naveličano mestno gospo. Tolstoj jo načrtno oropa njene mladosti in vitalnosti, kar se sklada z njegovo propagando in z mnenjem o tem, da je treba ženske držati pod kontrolo (Holbrook 74).

5.2 Lisa Bolkonska

Bralci romana *Vojna in mir* spoznajo Liso Bolkonsko že v začetku pripovedi. S svojim možem, princem Andrejem, vstopita v salon Ane Pavlovne in Tolstoj jo predstavi kot lepo, mlado, prijetno žensko, ki bo kmalu postala mati. Z Andrejem, ki je prav tako opisan kot postaven mladenič, na videz tvorita lep par, a lahko bralec hitro sprevidi, da njun odnos ni popoln. Avtor večjo pozornost kot njej sami nameni Andrejevemu obnašanju ob ženi; Andrej je nejevoljen in razdražljiv zaradi vsega, kar Lisa naredi ali reče. V pogovoru med Pierrom, Andrejem in Liso je na začetku romana le na hitro omenjeno, da naj bi postal hladen do žene šele takrat, ko je zanosila. Lisa celo sama reče, da ni bil takšen pred šestimi meseci, a Tolstoj se v to bolj podrobno ne pogloblja. Andrej se odpravlja v vojsko in s tem se poskuša izogniti nežnosti v življenju in ženini nosečnosti. Mogoče je do nje hladen zaradi strahu pred predajo nad procesom življenja, hkrati pa se boji, da bi od nje postal odvisen. Prav tako se zaradi izgube matere odvisnosti od ženske boji tudi Tolstoj (Holbrook 78).

5.3. Helena Kuragina

Helena je v romanu opisana kot prelepo dekle, staro nekaj čez dvajset let. Navkljub njeni puhlosti je v družbi dobro sprejeta, ljudje jo obravnavajo kot inteligentno in omikano. Je hči grofa Vasilija, njen brat je Anatol Kuragin, s katerim naj bi na začetku romana imela incestno razmerje. Poroči se s Pierrom Bezuhovim, in sicer kljub temu da z njim v resnici noče imeti otrok in ga pravzaprav ne mara. Kmalu po poroki ga prevara, a v zakonu še nekaj časa vztrajata zaradi pojavljanja v javnem življenju. Pozneje v romanu se ločita in kmalu po tem Helena umre. Nakazano je, da je za smrt kriv poskus splava.

5.4 Marja Bolkonska

Princesa Marja je sestra Andreja Bolkonskega in je predstavljena kot globoko verna ženska, ki se je zavezala samskemu življenju, da bi skrbela za ostarelega očeta. Je preprosto dekle, Tolstoj jo opiše kot navadno, ne preveč lepo žensko, a so primanjkljaji na njej hitro pozabljeni zaradi njenih velikih in prelepih oči. Po smrti očeta se zaljubi v Nikolaja Rostova, s katerim se pozneje tudi poročita in si ustvarita družino. Tolstoj Marjo predstavi kot zelo materinski lik, sočutno in pripravljeno pomagati.

5.5 Sonja Rostova

Sonjo Rostovo tako kot Natašo bralci spoznamo na začetku romana, kjer je opisana kot petnajstletno dekle, zaljubljeno v bratranca Nikolaja Rostova. Preden Nikolaj odide v vojno, si obljubita večno ljubezen in se zavežeta, da se bosta poročila. Sonja mu je skozi roman zvesta, kljub pritiskom okolice celo zavrne poroko z drugim moškim. Ko se Nikolaj vrne, se zaročita, a Sonja je razdvojena med željo po sreči in željo po tem, da bi se žrtvovala v dobro drugih. Nikolaj se pozneje zaljubi v princeso Marijo in Sonja to s težkim srcem sprejme, saj ve, da bodo s poroko rešene vse denarne težave Rostovih. Ponujeno ji je mesto v Nikolajevem novem domu, kar kljub zlomljenemu srcu sprejme. Sonja je zelo dobra oseba, ki si sama izbere, da bo v ljubezni izgubila, in je v tej vlogi zadovoljna. Tolstoj je njen lik ustvaril na podlagi svoje tete Tatjane, ki je bila njegova najljubša sorodnica in zaupnica v mladih letih. Otroke, ki so ostali brez staršev, je vzela v ljubeče varstvo in nanje, zlasti na Tolstoja, je dobro vplivala. Naučila ga je duhovne radosti ljubezni in mu v glavo vcepila, da je ljubljen (Lavrín, *Tolstoj* 8).

6 PRIMERJAVA LIKOV V ROMANU IN ŽENSK V TOLSTOJEVEM ŽIVLJENJU

6.1 Tolstojev pogled na poročeno žensko

Ko je Tolstoj vrednotil svoje življenje in delo, ju je razdelil v štiri obdobja. Tretje obdobje, čas njegovega srečnega zakona in čas, ko je nastajala *Vojna in mir*, je označil kot sebično, saj naj bi bil v tej dobi osredotočen le nase in na srečo svoje družine. Enako lahko rečemo o življenju Pierra in Nataše, ki sta bila po poroki protagonista avtorjevih idej. Vsi ljudje na svetu iščejo srečo v življenju, prav tako, kot jo iščeta onadva.

Ob branju epiloga dobimo občutek, da je želel Tolstoj upravičiti svoj negotov odnos do zakona. Zanimivo je, da se je skozi celoten roman trudil predstaviti Natašino lepoto, milino in šarm, v trenutku, ko je postala žena, pa je vse te lastnosti izbrisal. Z novo, poročeno podobo Nataše je prikazal svojo željo po tem, da je treba žensko, ko postane seksualni partner, postaviti na njeno mesto in pod strog nadzor. Avtor sicer ni zanikal izpolnitve in zadovoljstva ob ustvarjanju družine in vzgoji otrok, a k temu je dodal uničujočo spremembo v Natašinem odnosu do življenja. Holbrook meni, da ji je dovoljeno imeti redke trenutke, kjer njen stari ogenj spet zažari in takrat postane privlačnejša, kot je bila kadarkoli v preteklosti. Nataša si je že od otroštva želela poroke in družine, a celo njena mati je bila mnenja, da je Natašina sprememba prevelika. Seveda ni bilo pričakovano, da bo žena po poroki nadaljevala z vsemi svojimi zaposlitvami, a Nataša se je odpovedala več kot le temu.

Nataša se ni ravnala po tistem zlatem pravilu, ki ga oznanjajo ljudje, zlasti pa Francozi, namreč, da se dekle ne sme zapustiti, ko se omoži, niti ne zanemariti svojih darov, ampak da se mora še bolj kakor v dekliških letih ukvarjati s svojo zunanostjo in zamamljati moža prav tako, kakor ga je zamamljala, ko še ni bil njen mož. Nataša pa je, narobe, takoj zanemarila vse svoje čare, med njimi pa tudi tistega, ki je bil nenavadno močan: petje (Tolstoj 720).

S tako hitro in intenzivno spremembo v Natašinem vedenju v romanu naletimo na Tolstojevo propagando zakona in njegovih psiholoških vzorcev, ki so se pojavljali v njegovem zakonu s Sofjo. Tudi ona naj bi se po poroki spremenila in postala drugačna oseba, kot je bila prej. Holbrook v svojem delu zapiše, da je bila mirna, podrejena žena v zakonu Tolstoju vseč prav zaradi tega, ker naj bi se žensk bal in si je želel zatreti njihovo kreativnost. Nataša

romantičnih čustev ne potrebuje več, dovolj ji je že občutje navezanosti na moža. Nataša sicer preneha skrbeti za svojo zunanjo podobo, a je vseeno izredno ljubosumna. V odnosu postane tako posesivna, da se Pierre boji z nasmeškom govoriti z drugimi ženskami ali celo ostati dlje časa zdoma. Kljub temu pa je – mogoče zato, da bi se tako odkupila za ljubosumje in za zahteve do svojega moža – imel Pierre doma vso moč; Nataša se mu je podredila kot sužnja (Holbrook 152–153).

6.2 Nataša in Sofja

Zakon med Natašo in Pierrom je poln prilagajanj in podrejanj, kar ne more prinesiti nič dobrega. V Tolstojevi glavi pri preveč soodvisnih razmerjih vedno pride do težav, ko sta mož in žena ločena. V pogovoru na to temo med Natašo in Pierrom pride do namigovanja na obstoj druge ženske, a se avtor pozneje v to posebej ne pogloblja.

../ "O čem sva se prepirala, se nič več ne spominjam." "Zmeraj zaradi istega," je rekel Pierre smehljaje se; "zaradi ljubosum ..." "Ne govori, tega ne morem slišati," je vzkliknila Nataša in mrzel, zloben blesk se ji je zasvetil v očeh. "Si jo videl?" "Nisem; ko bi jo tudi bil, je ne bi bil spoznal" (Tolstoj 749).

Nikjer v romanu ni pojasnjeno, zakaj se je Tolstoj odločil v njuno razmerje dodati delček, kjer nakaže, da bi Pierre Natašo lahko prevaral. Mogoče je to storil zato, da je Natašin lik v epilogu izoblikoval po podobi Sofje, za katero naj bi velikokrat rekel, da se je po poroki močno spremenila. Spori in nesporazumi med njima so izvirali tako iz telesnih kot iz duševnih razlik. Lavrin zapiše, da je imela Sofja več let trajajoče platonično razmerje s pianistom in skladateljem Tanejevom. Tolstoj je bil zelo ljubosumen in grozil ji je, da jo bo zapustil, saj ni verjel, da je platonično prijateljstvo med dvema osebama sploh možno. Na drugi strani pa je v istem času tudi sama postala ljubosumna na njegovo prijateljstvo z mlado izdajateljico *Severnega glasnika* (Lavrin, Tolstoj 138).

6.3 Tolstojev odnos do poroke

Tolstoj že na samem začetku romana *Vojna in mir* skozi Andrejeve besede izrazi svoje mnenje o zakonu. Andrej Bolkonski, ki poleg Pierra odraža nekatere plati avtorjeve lastne narave, je s svojo ženo Liso nezadovoljen, a Tolstoj njunega odnosa nikoli ne opiše podrobneje in v delu ne podaja podrobnejših razlag, zakaj je ta tako neuspešen. V romanu namreč ne srečamo nobenega razloga za njegovo hladno obnašanje do žene, a v pogovoru s

Pierrom mu svetuje, naj se ne poroči preden je prepričan, da se v žensko ne bo mogel nikoli zaljubiti. Andrej in Pierre predstavljata dva vidika Tolstoja samega. Oba predstavljata njegovo radovednost, povezano s filozofskimi vprašanji, in imata tako kot on težave v ljubezni in v razmerjih, oba se k Nataši obračata kot k centru idealizirane ljubezni. Avtorjeva propaganda je že v začetku romana postavljena v Andrejeve besede, ko le-ta brez razlage v pogovoru posvari Pierra, naj se ne poroči. V Lisinem milem obnašanju namreč ne opazimo ničesar, kar bi Andreja lahko tako močno odvrnilo od nje (Holbrook 77).

Nikoli, nikoli se ne oženi, prijatelj! Ta svet ti dam: ne oženi se, dokler si ne porečeš, da si napravil vse, kar si mogel, in dokler ne nehaš ljubiti ženske, ki si jo izbral, in je ne boš jasno videl, kakšna je; če ne se okrutno in nepopravljivo zmotiš (Tolstoj 40).

Andrej prizna, da je njegova žena odlična ženska, a v nadaljnje razlage se ne spušča. Njegovo sovraštvo do žensk se ne konča le pri njegovi ženi, v pogovoru namreč nadaljuje, da je družba njegove žene neumna, njene prijateljice pa opiše kot sebične in nečimrne. Tolstoj je v to verjel vsaj z ene strani. Pierre se namreč sprašuje, kako njegov prijatelj lahko tako govori. Na tem mestu se bralcu skorajda zazdi, da poslušča dialog znotraj avtorja samega (Holbrook 78).

Janko Lavrin citira Tolstojev dnevnik iz leta 1899: "Zakon ni sreča, marveč večna muka, s katero plača moški zadoščenje spolnega poželenja" (Lavrin, *Tolstoj* 319).

6.4 Smrt Tolstojeve matere

6.4.1 Lisina smrt

Tolstoj svoje prisotnosti ob materini smrti ni nikoli pozabil. Holbrook piše, da so avtorja spomini na ta dogodek preganjali še celo življenje in hkrati vplivali na njegovo ustvarjanje, kar je lepo vidno v delu romana, kjer Lisa Bolkonska umre. Tako ona kot avtorjeva mati sta umrli ob porodu, sam dogodek sicer za tisti čas ni bil nič nenavadnega, a Lisina smrt je prikazana zelo resnično. Avtor je porod in umiranje opisal zelo natančno in zaradi intenzivnosti dogajanja je jasno, da se je Tolstoj ob pisanju naslanjal na spomine iz otroštva. Sama smrt princese je opisana zelo živo, avtor se v odlomku najbolj posveti Lisinim očem, ki naj bi obsojale Andreja. Ko jo ta obiše v izbi in jo zadnjič vidi živo, ga njen izraz prosi, naj ji pomaga, kljub temu da zaradi bolečin ne razume ničesar, kar se v tistem trenutku dogaja okrog nje.

"Vse vas imam rada, nikomur nisem storila nič žalega, zakaj moram trpeti? Pomagajte mi!" je govoril njen izraz (Tolstoj 429).

Ob branju odlomka zasledimo tudi avtorjevo sovraštvo do spolnosti, saj nad bralcem ves čas visi občutek, da je za princesino smrt kriv Andrej, saj je z njo imel spolne odnose. Holbrook meni, da Tolstoj z opisi in z intenzivnostjo dogajanja implicira na to, da je bila Lisa žrtev poželenja – zločina, ki ga v življenju zagrešijo vsi ljudje. Andrej se ob pogledu nanjo obrne stran, neizgovorjen odgovor na njeno vprašanje pa je to, da so jo izpostavili spolnosti, kjer se skriva razlog za njeno smrt (Holbrook 78–79).

6.4.2 Andrejeva smrt

Zapleten Tolstojev odnos do matere se odraža v več delih romana. Ko je Andrej Bolkonski po bitki smrtno ranjen in Tolstoj opisuje zadnje trenutke njegovega življenja, lahko spet zaznamo avtorjeve spomine na preminulo mater. Ko Andrej ranjen leži na bojišču in na sosednji postelji prepozna Anatola Kuragina, ki so mu pravkar odrezali nogo, Tolstoj skozi njegova usta postavi svoje lastno vprašanje:

/.../ Anatol je globoko sigal. »Da, on je; da, ta človek je z menoj po nečem v bližnji, hudi zvezi,« je mislil knez Andrej, ki še ni jasno razumel tega, kar je bilo pred njim. »V čem je zveza tega človeka z mojimi otroškimi leti in mojim življenjem?« se je vpraševal, pa ni našel odgovora. In mahoma je vstal pred knezom Andrejem nov spomin iz čistega, ljubezni polnega otroškega sveta (Tolstoj 281).

Tolstoj se tu podzavestno spominja svojega otroštva in v delu svoja razmišljanja o materini smrti spremeni v Andrejevo dramo, ko je ta soočen s svojim tekmečem. Anatol zaradi šoka ob amputaciji noge umre in Andrej se pozneje spominja dne, ko je prvič spoznal Natašo. Holbrook meni, da je njegova idealizacija dekleta le senca prvotne avtorjeve idealizacije lastne matere:

Spomnil se je Nataše, take, kakršno je bil prvič videl na tistem plesu leta 1810, s tankim vratom in lahtmi, s preplašenim, srečnim, navdušenja željnim obrazom, ki ga je kalno gledal skozi solze v zabreklih očeh. Knez Andrej se je spomnil vsega, in vzneseno sočutje in ljubezen do človeka sta mu napolnili srečno srce (Tolstoj 281).

V naslednjih poglavjih je Andrejevo telo popolnoma uničeno in čaka na smrt, Nataša pa pred njim poklekne in ga prosi odpuščanja. V njunem odnosu gre za ljubezen brez spolnosti, kar Tolstoja močno privlači. V prizoru Andrejevega in Natašinega soočenja je slutiti Tolstojevo fantazijo o materi, ki ga prosi za odpuščanje, saj ga je izdala z očetom in posledično umrla. Prizor odseva njegovo željo po ponovni združitvi s staršema. Šele tu popolnoma razumemo Tolstojevo željo po raziskovanju duhovnih lastnosti ljubezni.

7 SKLEP

Do enoznačnega odgovora, do potrditve teze, na kateri je slonelo raziskovalno delo, in do enoznačnega razumevanja Tolstojevega mišljenja o ženskah je dokaj težko priti. Teza sicer nakazuje, da so ženske v romanu *Vojna in mir* predstavljene seksistično, v skladu z reprezentacijo, ki jo je narekovala takratna družba, in da so zasnovane na podlagi resničnih oseb, česar pa moja raziskava v celoti ni potrdila. Ob podrobni analizi se je izkazalo, da je bil Tolstoj velik kritik dogovorjenih porok in je nekaterim junakinjam podelil osebnostne značilnosti, ki za tisti čas niso bile najbolj vsakdanje.

Prvi del moje teze govori o tem, da so ženski liki zasnovani na podlagi Tolstojeve žene, matere, skrbnice in drugih pomembnejših oseb v njegovem življenju, kar lahko potrdim le delno. Ne moremo mimo podrobnosti zadnjih trenutkov Lisinega življenja, ki močno odsevajo spomine na smrt avtorjeve matere, prav tako ni mogoče spregledati Natašine spremembe po poroki, ki sem jo povezala z odnosom Tolstoja in Sofje kot moža in žene. Avtor je ženske v romanu uporabil kot orodje za prikazovanje odnosov, v epilogu je močno prisotna njegova propaganda koncepta dobre žene in njegova mnenja o zakonu. Skozi besede likov širi svoje vzgibe in želje po kontroli nad ženskami in prikaz odnosov, ki so bili po njegovem mnenju pravilni.

V nadaljevanju teze govorim o seksistični reprezentaciji ženskih likov. Drži sicer dejstvo, da so bile ženske v 19. stoletju v patriarhalni družbi manjvredne moškim in je bila njihova vloga v družbi manj pomembna, drži tudi, da je Tolstoj pomembnejše like vojnega dela romana razdelil med moške, a tudi tega dela teze ne morem potrditi popolnoma. Avtor pri opisih srčne in vesele Nataše dokaj izstopa iz okvirov miselnosti tistega časa, saj jo predstavi kot razumevajočo in polno življenja, ne pa kot puhlo dekle, ki je primerno le za salonske zabave in ples. V nekaj pogledih se torej odmakne od tradicionalnih predstavitev žensk takratnega časa, a v mnogo pogledih ostaja pri reprezentaciji žensk, ki jo je narekovala takratna družba. Njegovo feministično razmišljanje sicer ni močno, je pa v določenih trenutkih nedvomno prisotno.

8 VIRI IN LITERATURA

Primarna literatura:

- Tolstoj, Lev Nikolajevič. *Vojna in mir*. Prev. Vladimir Levstik. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1977.

Sekundarna literatura:

- Basinski, Pavel. *Lev Tolstoj: Pobeg iz raja*. Beletrina, 2015.
- Bock, Gisela. *Ženske v evropski zgodovini: od srednjega veka do danes*. Prev. Seta Knop. Ljubljana: /cf., 2004.
- Figes Orlando. *Natašin ples*. Prev. Matej Venier. Ljubljana: Studia Humanitaris, 2008.
- Holbrook, David. *Tolstoy, Woman, and Death. A study of War and Peace and Anna Karenina*. Associated University Presses, 1997.
- Lavrin, Janko. *Dostojevski, Nietzsche, Tolstoj. Psihokritične študije*. Ljubljana: Založba Modra ptica, 1937.
- Lavrin, Janko. *Tolstoj. Življenje in delo*. Založba Obzorja Maribor, 1969.
- Moi, Toril. *Politika spola/teksta*. Prev. Katarina Jerin. Ljubljana: LUD literatura, 1999.
- Whiting Jeana Marie. *Tolstoy and the Woman Question*. University of Florida, 2006. (<https://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.si/&httpsredir=1&article=3754&context=etd>) (21.11.2018)

Izjava o avtorstvu

Spodaj podpisana Ines Šestan izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu s strokovnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Datum: 20. 1. 2019

Podpis kandidatke: _____

Izjava kandidatke

Spodaj podpisana Ines Šestan izjavljam, da je besedilo diplomskega dela v tiskani in elektronski obliki istovetno, in

dovoljujem / ne dovoljujem

(ustrezno obkrožiti)

objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

Datum: 20. 1. 2019

Podpis kandidatke: _____